

GERGELY FERENC

Egyetem-begyetem, meg a világegyetem...

■ Kusza emlékképek egyetemi éveimről, 1951-55 (2. rész)

Vizsgálunk, nyargalunk

Készültünk tehát a szocialista ember kialakításának forradalmi kialakítására s a világbéke megvédésére. Eközben persze vizsgálunk is illett. Ez a szertartás, sokoldalú érdekütköztetés credményeképpen létrejött kompromisszum kialakítását jelentette. A terv és s a verseny itt is döntő tényező. A tervet teljesíteni, méginkább túlteljesíteni kellett, s ennek – szovjet példa alapján – legbiztosabb módszere a verseny volt. Mindenkinek mindenben versenyeznie kellett, folyamatosan, de a „nagy ünnepek” közeledtén különösen. És ilyen ünnep majdnem annyi volt, mint a korai középkorban. Ilyenkor a felajánlásokban is versengeni illett, akár békekölcsönjegyzésről, akár Sztálin 70. születésnapjáról, vagy a „noszP” (a ma egyetemre kerülők már nem is emlékeznek erre a betűszóra: *nagy októberi szocialista forradalom*, amit az akkori helyesírás szerint nagybetűvel kellett írni!) éppen soron következő évfordulójáról, netán legjobb magyar tanítványának hasonló pirosbetűs ünnepnapjáról. A mindenki versenyzett és felajánlott, a mindenki tervet teljesített örületből, büntetlenül senki nem vonhatta ki magát: akár miniszter, akár egyetemi tanár vagy hallgató volt. Mindent jegyzetek, mindent ellenőriztek, mindent kihirdettek (faliújság, hangos hirdető, évfolyamgyűlés, bölcsészkar-i tömeggyűlés), mindenkit figyeltek, dicsérték vagy megbíráltak – nyilvánosan. Az egyetemi értelmiségi „proletárjainak”, akiknek kötelessége volt minden rábízott hallgatót megtanítani, mégpedig a lehető legmagasabb színvonalon, s az ennek megfelelő osztályzattal igazolva ezt, nem volt más megoldása, mint a „lakkózás”.

A hallgatóknak pedig azért kellett elsősorban gürcölnie és reszketnie minden vizsgaidőszakban, hogy átlagteljesítményük alapján megkapják azt az ösztöndíjat, amely lehetővé tette tanulmányaik folytatását. Itt minden század, minden tized számított, itt mindennekfelett az volt a fontos, hogy legyen a 4,71 százalék, a többi már sokadrangú dolog. A bölcsészkaron belül pedig az intézetek, azon belül a tanszékek számoltatták, már vizsgáztatás közben, a pártbizottság képviselői úgyszintén, hogyan alakulnak az osztályzatok, bukik-e valaki, netán többen is. És miért? Ki ezért a hibás? Lefőzzük-e a magyarosokat, vagy az oroszokat stb. Ez a jó és rosszindulatú személyes vetélkedés is szolgálta. No lám, ikszipszilon kolléga nem értette meg a Párt szavát, zé miért szól bele a feleletekbe?! Cé clvtárs nem nyugtatja izguló hallgatóit, Ká pedig élvezi szinte tekergésüket. Bezzeg... A „ki-kit győz le” össznépi erkölcsstelenségben, a vizsgáztatás is egy volt a küzdőterek közül. A vizsgaidőszak végét követő csoport- és évfolyam-értékeléseken, elsősorban K. B.-nál olyan szőrszálhasogató „elemzést” hallhattunk, amit inkább forráselemzés címen méltányoltunk volna.

Én, örökös rettegésben élve, mert otthonról nem várhattam támogatást, magoltam rendíthetetlenül, egykori társaim – akik zömmel a pedagógiai főiskolán tanultak – nem ismertek rám, fölöttem járó lakótársaim pedig jót mulattak szorongásaimon. Az eredmény nem is volt rossz, hoztam a kötelező átlagot. Egyszer volt szükség mentőöv-re. Bárhogy erőlködtem, a balkáni népek középkori története nem akart rögzülni agyamban. Vizsgán csak ültem, töprengtem,

de az égvilágon semmi nem jutott eszembe. Már-már be akartam dobni a törülközőt, amikor berepült egy tanszéki mentőangyal és a léceim fönnmaradt. A mondás közismert: akit nem vágtak ki vizsgáról egyszer sem, az nem is járt egyetemre. Én jártam. Egy osztályozás nélküli beszámolóról utasított ki a tudományos szocializmus önérzetes oktatója, utalva melegítőmre, melynek viselése – ilyen ünnepélyes alkalmakkor – a marxizmus-leninizmus nyílt lebecsülése. Két hét múlva nyakkendőben, öltönyben tiszteltem meg a tant és rigorózus képviselőjét. „Na ugye, tudja maga mi az illendőség!” – bocsátott utamra. Nem tudta, nem tudhatta, hogy előzőleg nem volt mit fölvennem. Az utolsó vizsgánkról, az államvizsgáról visszatekintésem vége szölok.

Angyalbőrben

Egy józan gondolkodású ember azt gondolná, szegény srácok, nagy nehezen levizsgáztak, kezdődhet a nyári szünet: pihenés, erőnlét-javítás, olvasás, udvarlás és minden, ami szem-szájnak ingere. A józan ember csalódott, az idegi kimerültséget, fizika legyengülést az egy-egy, majd befejezésként egy három hónapos sorkatonai kiképzés követt, tábori viszonyok között. Emlékezetek az egyik kedvenc tömegdalunk első sorában foglaltakra: „A béketábor legyőzhetetlen, a béke útja biztos út” („biztos út”) ... Márpedig ez másként nem biztosítható, csak kemény kiképzéssel. Farkas Mihály „rézágyúja mellől” figyelmeztetett bennünket: „Inkább egy vödör veríték a gyakorlótéren, mint egy csepp vér a harctéren...” Úgy ám! Mit volt mit tenni? Egészségügyi problémák, politikai meggyőződés, lelkiismereti dilemma, emberi jogok meg mifene – imperialista incselkedés, destrukció, rés a béke bástyáján, aknamunka és még ki tudja mi. Nézzük hát, miként is bújhatunk angyalbőrbe. (Ki lehetett az az ütődött, aki a gimnasztorykát és a

buggyos pantallót angyalok bőrének merte nevezni? Még viccnek is rossz.)

Az első év második felévének vizsgái során honvédelmi ismereteinken tipródva a várakozó helységben, amikor, mint gyújtó-zsinóron a szikra (legyünk stílszerűek) érkezett az ismeretlen forrásból származó hír, aki négyesnél rosszabb osztályzatot kap, annak nem kell bevonulnia. Más se kellett, ettől a pillanattól kezdve, vizsgáztató tisztjeink meglepetésére, közepesnél jobb jegy alig akadt. Persze a hír kacsa volt, az indexekből viszont nem lehetett kivakarni a gyenge, átlagrontó osztályzatokat. Hazautaztunk gyorsan, eljött a bevonulás ideje, fogtam a külön erre a célra készített fatáskámat (a la katonaláda!), és borongós hangulatban zötyögtem a célállomás felé. Itt nincs hely részletesen mesélni háromszori katonáskodásunk megörökítésre méltó eseményeiről, pedig igen tanulós lenne... Egyszer hegyes, egyszer lankás-dombos, egyszer pedig sík, homokos terepen vitézkedtünk. Ez a három táborhely: Nagyvisnyó, Tapolca környéke és a kisteleki homoktenger volt. (Háttérben a világháború réme: Korea, Vietnam.) Hegyi életre készülve Egerben öltöztünk be. Gőzfürdő, pár egészségügyi beporzás s máris röpködtek felénk a ruhadarabjaink: egy csizma, két kapca stb. Próbálgattuk ezeket a valakire szabott holmikát, folyt az egyre idegesebb cse-rebere. Ezt próbáld meg, azt add nekem. Kérj egy újat, hátha rád illik. Mutassátok már, hogyan kell kapcát tekerni. Még javában folyt a tollászkodás, amikor felharsantak az első, immáron katonaruhában lévő egyénekhez szóló parancsok. Mi csak pörögtünk-forogtunk, alig ismertük fel egymást s közben szakaszokba verődtünk. „Irány az egyenes, igazodás jobbra, lépés indulj!” – csattant a vezényszó, és alakulatunk elindult az állomásra. Még dalra is fakadtunk, parancsnokunk „Nótát!” felszólítására. Már erősen sötétedett, mikor célállomásunkra értünk. Előttünk magasodott egy jókora domb, erdő

borította ismeretlen útjaival. Irány a hegy vagy a dombtető, ki milyen gyorsan ér fel, olyan gyorsan hajthatja álomra a fejét. Neki-lódultunk az ismeretlennek, egymás kezét fogva, egymást szólogatva, botladozva, szétszóródva, el-clmaradozva, majd keservesen felzárkózva. A domboldal teljes terjedelmében fények villantak, kiáltások szakadtak ki a felfelé igyekvők-ből. Még hajnalban is hallatszott a kétségbeesett kiáltás: merre a tábor? Merre is volt a nagyvisnyói lövészed tábora? Dédes várának szomszédságában. A hely kiválasztása egyszerűen zseniális volt. Magát a sátortábor a dombtetőn vet-ték fel az öregkatonák, akik szomszédságuk-ban töltötték a nyári hónapokat. A patak, amiben mosdani és mosni lehetett, a domb alján csordogált, ide építették a konyhát, ver-ték fel az étkező sátort, a gyengélkedőt, rak-tárakat, fogdát. Az ún. gyakorlótermek 2–5 km-re találhatóak, a tardonai lőtér pedig egész napos „túrát” igényelt. Mindezt azért kellett clőrebocsátanom, hogy a napi sétánkat érzé-kelni tudják olvasóim is. Majd elfelejtettem, a tábor talán legfontosabb és legkifejezőbb módon megvalósított egészségügyi intézmé-nyének bemutatását: ez volt a 48 mintájú reterátor. Ez egy hosszú árokból állt, előtte vékony fatörzsekből összetákolt fogódzó kor-láttal. Mindezt egy meredek szurdokban ké-pezték ki, feltehetően a kötelező bolsevik puritanizmus jegyében. Volt „miniszteri” utunk is, amit jeles humoristáink már többször megénekeltek. Érintetlenségén, állandó, kötelező karbantartásán és őrzésén kívül az égadta világon semmi értelmét nem látta senki.

Hogyan bonyolódott egy kiképzési napunk? Ébresztő (kürtszóval, kürtjellel) elv-ben 6 órakor, a gyakorlatban majd minden nap – riadóval – éjjel 2–3 órakor. Félmezte-lenül (törölköző a nyakban) rohanás a fák között, le a patakhoz (tizenhat ütemű regge-li torna), lötybölés hideg vízzel, elvben szap-pannal. Ügetés föl a táborba, körletrend „cl-

vágólag”, reggeli szemel, sátorban vagy előt-te. Vonulás le, reggeli. Vonulás föl, kivonu-lásra felkészülés a parancsban megjelölt sze-relésben. Sorakozó az alakuló téren, eligazít-ás, énekszóval elvonulás a gyakorlótérre. Ötven perces foglalkozás, tíz perc pihenők-kel. Feliügetés a táborba. Ebédre felkészülés. Levonulás az ebédre, étkezés, csajkamosás többnyire hidegvízzel és homokkal. Pihenő. Kivonulás célratartási gyakorlatra. Vissza a táborba. Fegyverkarbantartás. Vacsora, lent. Takarodóra felkészülés, tízkor takarodó, és minden kezdődött előlről. Vasárnap hosz-zabb, alaposabb fegyveranyag-karbantartás, erőszöprés. A napirendet a hajkurászás tette élvezetesebbé, mert nem szerepelt külön mű-sorszámként a naponta termelt bélsár eltá-voltítása. Pedig a tábori életnek ez a mozza-nata Feszty Árpádot, de Jancsó Miklóst is képalkotásra ihlette volna. Képzelnék maguk elé a ragyogó bükki hajnalt, amint az ébreszt-ő/riadó kürtszavára a harcosok – félálom-ban kóvályogva, mint a hangyák – megin-dulnak a szurdokban lefelé. Rövid időn be-lül a leendő magyar szellemi elit színe-java: színészek, jogászok, műfordítók, rendezők, kutatók, tanárok a rejtelmesen kigyózó árok felett guggolnak, óvatosan kapaszkodva, ne-hogy még nagyobb baj essék. Rövidesen a megkönnyebbülni vágyók mozgása kétirá-nyú lesz. Aki leeresztett gatyával sóhajtozott az felfelé, a megüresedett helyre ácsingózók lefelé igyekeznek. Mi chhez képest a „mi-niszteri út” – bakfitty. (Csak egyetlen tisztet láttam volna ebben a hangyavándorlásban, netán Farkas Mihályt rézagyúja nélkül.) Egy ilyen korareggeli élmény után minden harc-szerűbben ment.

Ez volt hát, főbb vonásaiban a díszlet s az általános koreográfia. A darabban tisztjeink és tiszthelyetteseink (örvezető, tizedes, ör-mester stb.) játszották a rendezőt.

Mi, nekik „nyári Mikulások = nyárimi-kulások”, idegen, ismeretlen, zavaró, őket lenéző, igazi fegyverforgatásra alkalmatlan

2001/XIII. 5–8.

alakok voltunk, akiket meg kell futtatni, hogy „leperegjen róluunk a ruha”, a legkisebb hibáért fel kell kergetni a Dédesre, akiket ki kell oktatni arról a természeti törvényről, hogy „csatnak, f...nak oldalon a helye”, hogy vigyáznunk illik, nehogy megfázzunk, tehát a „gombúkozzon be kiskatona”, intelem nélkül nem telhet el egyetlen óra sem. Ez természetesen nem vonatkozott minden táborunk minden csapattisztjére. De itt, Nagyvisnyón, mi, a 3. század, úgy látszik, kifogtuk, mert néhány nap elteltével az egész zászlóalj, az öregkatonákról ne is beszélve, rajtunk röhögött (sic!). Mielőtt ennek okát adnám, magamról kell néhány szót szólnom.

Tizenévesen átéltem Budapesten, sínbek rakott törött karral, egy nagy bombatámadást, '45 tavaszán egy ideiglenes „bunker” (földhányás) menedékében egy fél éjszakán át tartó aknavető támadás-előkészítést, majd közelharcot, tehát volt némi közvetlen tapasztalatom a katonáskodás, a háború mibenlétéről. De akkor, tizenhárom évesen, mindezt izgalmas játéknak tekintettem, félelmet nem éreztem. Most pedig katonaként, minden parancsot teljesítenem kellett, akár tetszett, akár nem, akár volt értelme, akár nem, bárki adta is ki azt, még egy öregkatonának is hatalma volt felettem. De még ezt a teljes kiszolgáltatottságot is elviseltem volna, ha az épeszű emberek használatára teljesen alkalmatlan egyéni felszerelések, főként a II. világháborúból visszamaradt bokaszij nélküli utászcsizmák és a levegőzést kizáró szovjet mintájú ruha nem fog ki rajtam. Érzékeny bőröm van, sose viseltem csizmát, kapcáról még nem is hallottam. Mindezen túl bal karomat egy rosszul kezelt törés következtében nem tudtam – ma sem tudom – kifelé, tenyérrrel fölfelé fordítani, ami annyit jelent, hogy fegyverfogásokat legfeljebb két ujjal tudtam végrehajtani, minden pillanatban kitéve annak a veszélynek, hogy kicsúszik kezemből a puskatus. Ez sorozáskor nem érdekelt az orvosokat, jót mulattak fel-

mentési kérelmemen. Mindezt azért kellett elmondanom, hogy a továbbiakban érthetőek legyenek. Már az első nap beütött a krach, az ébresztőt követő lefelé vágatáskor az előttem futó félreugrott egy tuskót kerülve, nekem erre már nem volt időm a nagy lendület miatt, megbotlottam és a jobb térdem harc képtelenné vált. A gyengélkedőn bekötözték, de csak merev térdrel tudtam araszolni. Ilyen korlátozott mozgással természetesen nem tudtam, nem akartam kivonulni. Ekkor tudtam meg ki is a századparancsnokom.

K. főhadnagy tipikus példája volt a kiemelt parasztkádereből lett „elkötelezett” tisztnek. Két álló füleinek színe változása jelezte hangulatának, vérnyomásának ingadozását. Nem tudott elviselni semmiféle lazaságot, gyengeséget, emberi megnyilvánulást.

Igazi, kemény bolsevik harcosokat akart maga körül látni. Mindenkiiben szimultánst, ellenséget, destruktív elemet, az egyetemről eltávolítandó alakot látott. Ezzel együtt jó katona, példamutatóan szervező parancsnok volt. Ha valami ingerelte, fülei vérvörössé színeződtek, jobb lába idegesen rángott és úgy ordított, hogy az egész ezred megszeppent. Tudta élő és holt: ez a K. főhadnagy. Térdsérülésemet is alibinek, lógásnak vélte, ezért az egész század előtt üvöltözött rám. Emígyen: maga nem ember, maga sz...r ember, maga rongy ember... Hát így indult katonáskodásom első napja, s nem lettünk barátok még a hónap végén sem. Összetűzésem vele négy szemközt, sziszegő hangon folyt, még egyszer esett, amikor szívbeteg barátom, de mindannyiunk nevében is javasoltam: a gyakorlatok végén ne a legmeredekebb úton vonuljunk a táborhelyre. A nagyfülű Ordító Egér egy fa alatt elmélkedett, kezében Sztálin *A leninizmus alapjai* című művével. Jelentkezésem után csak annyit mondott: úgy látom, maga ott akarja hagyni az egyetemet. Kész. P. I. költő és szerkesztő barátom, orosz szakos fegyvertársam ígérte, valamilyen formában – regényben, filmfor-

gatókönyvben megörökíti a visnyói szép napokat, K. tizedest s Kopát (őrmestert) a lóval... Ma is tartozik ezzel. Én átugrom a hónap változatos eseményeit, s a leszereléssel búcsúzom Visnyótól. Nem kis nehézség árán, de leadtuk a kincstári holmikat, MÁV szerelvényünk már várt ránk, amikor valaki lebukott. Civil szerelésében találtak kincstári tárgyakat. Más se hiányzott. Megtöltötték a távozást, öreg katonákkal körülvetették a zászlóalj körletét, mindenkinek egyenként átvizsgálták – zseblámpa fénye mellett – motyóját, s csak ennek végeztével nyitották fel a „sorompót”. Távozásunk méltó volt táborba szállásunkkal. Egy zászlóaljnyi civil zúdult le a domb oldalán s futott, menekült a vagonokba, hogy mielőbb eltávolodjon idomításának gyászteréről. Éhesen, fáradtan, ülőkén, csomagtartón, padlón heverve érkezünk a fővárosba, ahonnan mindenki spricelt otthonába.

A „Lövészek, lövészek megjöttek-e már, a nagyvisnyói lövész, az vígan szalutál” kezdetű nóta, amit előimádkozóként annyiszor kellett énekelnem, sokáig mellőzött darabja lett repertoáromnak. Nem hittem, hogy a rossz kezdetet jobb folytatás követheti. Pedig így történt. Feltételezem, az egyetemisták-főiskolások nyári kiképzéséről készültek jelentések. Összegezték tapasztalataikat az érintett tanszékek és a befogadó csapatok törzsei is. Bár a tanszék Visnyón is képviseltette magát, oktatóink közvetlen kiképzésünkben nem vettek részt. Gondolom, az 1952-es nyári tapasztalatok alapján üdvözölhettük Tapolcán, ahol a reptéren öltöztünk be- a „kiscsinost” Sz. hadnagyot századparancsnokként, T. főhadnagyot az egyetemi parancsnokként, akiket, szakaszunk élén egy melegszívű falusi fiú, S. őrmester képviselt. Az utászcizmákat gumírozott csizmák váltották fel – ebben „csak” izzadt a lábunk – a meredek hegyi terepet, a lankás, sok szelíd rejtekhelyet nyújtó pannon táj. Hadnagyunk díszmenetünkkel, dalos kedvünkkel, figye-

lemreméltó lőeredményünkkel lopta századunkat a törzs szívébe. Labdarúgócsapatunk, amely zömmel a kis SZEAC játékosából állt, akik között jobb halfként én is éltem, NB III-as múltamból, eltárgálta az ezred válogatottját, ami tovább növelte tekintélyünket tisztikarunk előtt. T. zászlóaljparancsnok elismerésként kiszállította az egész alakulatot a Balaton partjára. Pancsolhattunk, este pedig karvezetésem mellett, dalos tábortűzet adtunk a környéken üdülőknek. (Milyen az élet, a visnyói ezred törzsfőnökének felesége serdülőkori szerelmeim egyike volt, itt pedig az éppen szülés küszöbén álló középiskolai barátommal hozott össze a sors.) Ha emlékezetem nem csal, itt hívtuk fel tréfásan parancsnokaink figyelmét a „kötelező esti séta” értelmetlenségére (próbáltuk volna meg ezt Visnyón K-nál...). Az egyik nyári estén elhatároztuk, hogy amikor közeledik ennek a műsornak az ideje, minden harcos magára borítja lepedőjét, és a Trubadur miserejét énekelve, mint szellem-barátok sétálunk a táborban körbe-körbe. A látvány megtette a hatását, az esti, alakzatban végrehajtandó séták elmaradtak. Nem maradt el viszont a séta; gázkamrában maszkban és anélkül. Csoportonként tereltek be bennünket egy kis terembe, könnygázt eresztettek ránk, nekünk pedig körbe-körbe kellett sétálni. A gázalarc levétele után köhögés, könnyezés következett, míg ki nem tántoroghattunk a szabadba. A gázon kívül egész táborunkat megtámadta valamilyen bőringerlő növényi anyag (?). Védekezésként mindenkit beszórtak fehér porral, így lepedő nélkül is szellemekhez váltunk hasonlatossá. Bármilyen „könnyen” is telt ez a hónap, a vége, nekem, újra csak csődöt hozott. Torkom bedagadt, hirtelen magas lázam lett, azonnal befektettek a tábori kórházba. A fiatal ezredorvos fejcsóválás után antibiotikumot rendelt és én már lábadozva fogadhattam rajunk figyelmes látogatását. Ünnepelesen közölték, engem is előléptettek szakaszvezetővé. Ez már az utol-

só napok egyikén volt, mindenki készülődött a leszereléshez, vártuk a külön szerelvényt. De nem jött, közben hidegre, esőre fordult az idő, a gárda egyre türelmetlenebb lett, a legvagányabbak igyekeztek kiszökni a táborból. Erre a tisztikar megerősítette az őrséget, félóránként sorakoztatta az egységeket, névsort olvastak. Az eső elől a sátrakba húzódva, már civil, nyári ruhában, énekelve vártuk az indulást. Úgy látszik megfázásomat a kórházban nem kezelték ki teljesen, visszaestem, s Cegléd táján, hazafelé már alig láttam a 39 fölötti láz kódén át. Hazaérve, orvosunk vizes mellhártyagyulladászt állapított meg, csapoltak, s a harmadév első félévét otthon kellett töltennem. A dékáni hivatal engedélyével, a fiatal oktatók segítőkészségének köszönhetően, elnéző félévi vizsgáztatásuk mellett a második félévet már ismét a régi környezetben hallgathattam végig.

Utolsó, három hónapig tartó berukkolásunkra már az államvizsga után került sor. Szegedhez közel, a Kistelek melletti homoktengerben ütöttük fel sátrainkat, „öregkatonaként” három láthatatlan krumplivirággal a „parolin”, összeszokott társakkal, egymás gondolatait is ismerve, agyunkban két táborozás tapasztalataival, lelkünkben az egymásrautaltság, a tapasztalt kölcsönös segítőkészség melegével, s ki-ki a maga nehezen felejtethető sérelmeivel vagy anélkül. Parancsnokunk egy Debrecen környéki, henteslegény méretű, a tényleges állományhoz tartozó tisztek között szokatlan érdeklődésű, kissé labilis kedélyű, kerek kopasz fejével messziről felismerhető alhadnagy volt. A levelező tagozaton gyúrta a gimnáziumi éveket. Rövidesen korrepetitora lettem történelemből, így kerültem hozzá kissé közelebb. Kedvenc fegyveremet, a golyószórót kaphattam a vállamra irányzóként. A rajban lőttem, a küllemére minden helyzetben oly idegtépően sokat adó M. L., mögöttem pedig B. F. irányzóhelyettes, a dobtárak lankadatlan hordozója. A szakasz többi tagja a régi gárdához

tartozott, új emberünk nem volt. Ez a három hónap, bár a kiképzés most sem volt verejtékezés nélküli, nélkülözötte a visnyói „morzsold szét a t...it”. A tapolcai táborban már mi gyakoroltuk a tiszthelyettesi, esetenként a szakaszparancsnoki teendőket: század, zászlóalj, ezred ügyeletet adtunk, fogadtuk a szemlélő előljárókat, szemléken kísértük az ügyeletes tisztet, harcászati gyakorlatokon pedig irányítottuk a raj, a szakasz mozgását. Ezt a játékot, kínos, olykor nehezen elviselhető melléktermékeivel együtt, ki kell mondanom, időnként élveztem. Ebben az értelemben igaza volt B. L. irodalmár barátomnak, aki egy ilyen csúszás-mászás után megjegyezte: „Te, militarista!” Mit szólt volna ehhez a Nagyfülű K. főhadnagy? K. tizedes, a „megkergetem, hogy lepereg magáról a ruha” stílusfordulat atyja? Hogy lettem én a „nem ember, sz...r ember, rongy ember” ... „militarista”? Ennek a változásnak a hátterében a felettesek emberszabású bánásmódja, a parancsnokkal kialakuló jó, de nem bratyizó viszony, az előzőeknél árnyalatnyival jobb, többnyire adjusztált felszerelés, ismertségem a daltanítás, énekeztetés, egy-két történelmi tárgyú siker s előadás, az átlagosnál jobb lövészteljesítmény és sportbéli járatosságom és korántsem utolsó sorban A. parancsnok jóvoltából is élvezett kiváló élelmezésnek. Mindkettőnknek hatalmas étvágya volt s a közös szolgálatok idején olykor három adagot is elpusztítottunk. Csak így érthető, hogy egész délelőtti gyakorlatozás végén versenyt tudtam futni, golyószóróval a vállamon a többiekkel. Hogy ne feledjem „TIT előadói” szerepléscim, legnevezetesebbjét röviden elmesélem. S. I., ez a piknikus alkatú, csavaros észjárású, mindenivel jóviszonyt ápoló káder, párttitkár (v. helyettes?) lett, nem tudom már, melyik táborunkban. Ez a beosztás lóhasználatlalt járt. Pista barátunknak nem kellett asztal (Lukács népbiztoshoz hasonlóan), hogy fel szálljon Pegazusára. Ő állt nem várt szerep-

lésem háttérében. Egyik nap hívtak a zászlóalj-irodára, ahol közölték velem: holnap a hallgató elvtárs előadást tart valamelyik századnak, a tényleges állománynál. Mivel az első hónapban belénk verték, hogy a hadseregben ismeretlen a „kérem”, „köszönöm”, nevetni s csak vezényszóra lehet, egyébként felhangzik a „vót röhögni” parancsnoki kérdés: a kötelező „értettem” reagálás után, egy kemény hátra arc, kilépés következett s a sáttortól távolodva töprengés, miről is adjak elő. A sűrű program közepette nem volt időm meditációra, indulni kellett. Meghúztam a derékszíjamat: előre. A hallgatóságot, a kíváncsian felémforduló parancsnokkal egyetemben, egy szelíd dombhajlatban találtam. Formaságok után, ott álltam szemtől-szemben, életemben először egy századnyi felnőtellel, akik kétkedve lesték várható megnyilatkozásomat. És én belevágtam, harsányan, lendülettel, mintha a focit kergettem volna a ceglédi vasutas pálya avatóján, s negyven perc alatt végigvertem a magyar nép összes ellenségét a honfoglalástól 1849-ig. Csattogott a kard, dörgött az ágyú, hullott az ellenség, a hallgatóság pedig rezzenetlenül hallgatta dicső elődeinek felejthetetlen diadalairól szóló zegeményeim. Időm letelt. Formalitás. Hátra arc... Röviddel ezután, lovasított párttitkárom, huncutul vigyorogva mondta: „Te, öregem, mit meséltél ezeknek? Igencsak dicsértek, szép volt, jó volt, csak egyet nem tudnak máig sem – lám a falusi plébános csete –, hogy miről is szöveget...”

Álljon itt kiképzésünk céljai és formái közül egy. A központi akarat követelte: a harcosok parancsnokok legyenek képesek a korszerű háború sikeres megvívására. Ebbe bele tartozott a vegyiharc, de az atomháború is. Ergo, gyakorolnunk kellett az atomcsapások elleni védekezést. Ez az elméleti tudáson túl abból állt, hogy ki- és bevonulások közben, úgy ötpercenként, rossz hangulat esetén sűrűbben, felharsant a vezényszó:

„Villanás balról”, vagy éppen „jobbról” s akkor az egységben menetelő harcosoknak, nekünk, villámgyorsan hasra kellett vágódnunk, a villanással ellenkező irányban, nyitott szájjal addig, amíg a „Tovább!” vezényszó fel nem hangzott. Harminc fok körüli hőmérsékletben, bokáig süllyedve a homokban, néhány kilométeren keresztül, zötyögő felszereléssel, fegyverzetel feldíszítve, nem volt pihentető. Ezen még nevetni sem volt kedvünk, nem úgy egy vegyvédelmi után. Egyéni vegyvédelmi felszerelésünket – mint különös értéket – nem mi tároltuk a sátrakban, hanem központilag őrizték, „kezelték”. A kiképzési tervben szerepelt gázvédelmi gyakorlat is, a maga teljességében.

A nagy nap előtt megkaptuk a maskarát, zöld színű műanyag burkolat, amely csizmában kezdődött, és a gázálarccal fedett ábrázatunk fölé húzható csuklyában végződött. Már az átvétel utáni ruhapróba kétségeket ébresztett, és tömegkacajra fakasztott bennünket a hacukák gyakorlati alkalmazhatóságát illetően, de tudtuk: a parancsot csak végrehajtani szabad, mert ellenkező esetben még szaporodni is képes. Másnap irány a gyakorlótér, jól ismert ösvényünkön. A nap tűz, a homok éget, lassan csordogáló patakokban folyik rólunk a veríték, amikor elhangzik a parancs: „Gázriadó!” Mindenki vegye fel a gázmaszkját, majd a teljes gázvédelem felszerelését. Ami ezután történt, azt szavakkal leírni képtelenség. Lihegve, káromkodva igyekeztünk mindent magunkra öltetni, de a kapkodás miatt, mert a művelet tisztjeink állandó nógatása közben zajlott, valaminthet mindig elfelejtettünk. A gázálarc nem szakszerű felöltése miatt volt, akinek nem jött a levegő, az üvegek bepárasodtak, az illető nem látott, s levegőt is csak akkor kapott, ha a gumiálarcot oldalt ujjaival tágitotta. Ha ezt tette, akkor pedig a számtalan masnit nem tudta megkötni a védőruhán. Valahogy azért csak átalakultunk zöld hernyókká, akik kábán botorkáltak a közeli gya-

2001/XIII. 5–8.

korlótér irányába. Itt újabb parancsot kaptunk. Ássuk be magunkat. A hernyósereg vízszintesbe ment át, a vegyvédelmi köpeny alól nagynehezen előkerültek a gyalogsági áások, és aki egyáltalán hallotta a parancsot, elkezdett oldalára fordulva kapirgálni. Az egyöntetű, gyors és eredményes parancsvégrehajtás hányát látva, tisztjeink minden földön vergődő harcost külön-külön, harsányan ordítózva, nógattak. Ennyi. Hogy egy valódi gáztámadás esetén mi történt volna, jobb nem elképzelni. Úgy rémlik, bevonulás közben még meg is áztunk, hernyószínű ruházatunk használhatatlanná vált. Többé nem öltöttük magunkra – mindenki öröme.

A jó hangulat ellenére a három hónap nehezen múlt, leendő iskoláinkban már megkezdődött a tanítás, mi még mindig kénytelenek voltunk bátran törni előre, mint azok a sokszor megénekelte s '44–45-ben megtapasztalt tankok... A parancsnok néhányunkat, pofavizet után egy-két alkalommal visszakergetett száraz borotválkozásra, de aztán eljött a búcsú napja. Ma sem értem, miért, az utolsó foglalkozáson sáros, vizes, pocsolós terepen úgy megfektetett, kúsztatott bennünket, hogy sorunkban gyilkos indulatok dúltak. A tortúra végén azt mondta: „azt akartam, ne felejtsek el, hogy katonák voltak”. Ünnepléses parancskihirdetés keretében tudtuk meg, ki milyen rendfokozattal zárva tartalékos lövésztiszti kiképzést. (A zöm alhadnagy lett!) A klubban bankettet adtak tiszteletrünkre. A búcsú nem volt könnyű, nem egy tiszt szemében könnyek csillogtak, mert érezték, ezek a bitang „egyetemikusok” mégiscsak értékes emberek, s ők távozásunkkal szegényebbek lesznek. A parancsnokkal egyszer találkoztam a Moszkva téren. Alezredes lett. Örömmel váltottunk pár szót. Alhadnagyi rangomat 1956-ban elvették, majd visszaadták, de az angyalbórt többé nem kellett magamra öltetni. Minden keserűség és baj ellenére sokat köszönhetek ennek az öt hónapnak. Keményebb, határozottabb lettem.

Időben visszahátrálva, az egyetemről is búcsút kellett vennem. Negyedév vége felé mindannyiunkat elsősorban leendő állásunk foglalkoztatott. Lesz-e helyünk és hol? Hogyan fogadnak majd bennünket? Meg tudunk-e állni a saját lábunkon. Szakdolgozatainkat elfogadták, bemutató tanításaink sikerültek, már csak az államvizsga volt hátra. A drukk talán a szokottnál is nagyobb volt, hiszen négy évről kellett volna számot adni. A bizottság elnöke – ezt baljós jelnek vettük – T. B. professzor volt, a megszokott borongós hangulatával. A kínlás végére a ború helyére már kumuluszok hömpölyögtek. Eredményhirdetésekor T. B. elnöki zárszavának csattanója így hangzott: „Vegyék tudomásul, hogy nincsenek felkészülve a tanári pályára!” Dixi! A banketről azért nem mondtunk le, sőt minden tanárunkat meghívva, lelkesen készülődtünk. Hárman-négyen: zenészek, verselők, természetesen csasztuska műfaját választva, mindenkiről írtunk egy-két versszakot. Alkalmi vokálunk, főként a M. Gy.-ről írt szakasz hallatán („Én az intézetkirály, legeltettem a nyájam...”) még tanáraink körében is sikert aratott, s a poharazgatás, danolászás vége felé T. B. bácsi is megenyhült.

Hogy mennyire voltunk felkészületlenek, alkalmatlanok, vagy mennyire nem, azt negyvennégy év után, tanári, kutató pályánk mérlegelése alapján eldönthetik azok, akiket érdekel. Egy alkalommal, amikor a MTA Történettudományi Intézetében, kedves s mindig segítőkész tanárommal, Ormos Marikával beszélgettem, belépett az ajtón Hanák Péter. Marika felé fordult, bemutatott, majd így szólt: „Látod, Péter, így kapcsolódnak egymásba a generációk. Én a te tanítványod voltam, a Feri pedig az enyém...” A láncolat nem szakadt meg, Makk Ferencéknek, a mi tanítványainknak is van már számos tanítványa, sőt, talán már azoknak is, a magyar történettudomány és a pedagógia szecrencséjére.

Ezt az emlékezést évfolyamtársaim közreműködésével szerettem volna megírni. Elsőként hajdanai irányzóhelyettesemhez fordultam. Mereven clutasított. „Én másként és másra emlékezem...” – írta. Jó lenne, ha ez az csendő írás más hajdani hallgatókat is

arra indítana, hogy közreadnák a Szegei Tudományegyetemmel, annak bölcsészeti karával kapcsolatos emlékeiket, főleg ezekről a nehéz időről szólókat, így is segítette egy tárgyilagos intézménytörténet megírását.

Téka

Széljegyzet egy kutatási záró tanulmány megjelenéséhez

CSEGÉNY PÉTER – KÁKAI LÁSZLÓ – KERN TAMÁS – KUCSERA TAMÁS GERGELY – SZABÓ ANDREA: *Sikerágazat?! – Az állami felsőoktatás Magyarországon*. Budapest–Pécs, 2001, HÖÖK a Hallgatókér Alapítvány.

* * *

A HÖÖK a Hallgatókért Alapítvány kiadásában napvilágra került egy – irányvonalát és téziseit tekintve mindenképpen kuriózum – kiadvány a magyar felsőoktatásról *Sikerágazat?!* címmel. A szerzők – akik fiatal szociológusok –, mint arra a könyv alcíme is utal, nem kevesebbre vállalkoztak, mint a hazai állami felsőoktatás helyzetének és hallgatói bázisának bemutatására.

A kutatási zárójelentés műfajába illesztett tanulmány egy 2000 fős, nemre, karra, intézménytípusra, és karra reprezentatív kérdőíves vizsgálat eredménye, amely témáját tekintve nem az első (lásd előbb: 1995, 1996, 1998). A vizsgálat, melynek megbízója a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája, elsősorban a felsőoktatási expanzió hallgatói oldalának feltérképezésére irányult, vagyis arra, hogy kik és hogyan jutnak be a felsőoktatási intézményekbe, ott hogyan ítélik meg az adott intézmény oktatási teljesítményét, színvonalát és milyen elvárásokat fogalmaznak meg azzal kapcsolatban. A szerzők utalása szerint az előbbi kutatásoktól ez a vizsgálat abban tér el, hogy megállapítása-

ikat kizárólag hallgatói véleményekre alapozták. Kár, hogy a korábbi vizsgálatok eredményei csak a kutatási háttér leírásánál vannak jelen néhány változó kiemelésével, és nem történt meg a kutatási eredmények tematikus és módszeres összevetése, ami a tanulmány célját – a magyar állami felsőoktatás helyzetének bemutatását – teljesebben szolgálná. A hallgatói attitűd, illetve a hallgatói háttér bemutatása igen jó és fontos aspektusa a felsőoktatási rendszer leírásának, de korántsem alkalmas önmagában komplex helyzetkép megfogalmazására! Ha a címmel akarunk operálni, akkor a sikerágazat kifejezés ágazati eredményességet, működési sikerességet jelölhet elsősorban, s mint ilyen nem határozható meg csak a felsőoktatásban levők oldaláról. A szerzők ugyan megjelölik, lefestik az oktatási rendszer sematikus képét, amely három alappilléren nyugszik (a nemzetközi oktatáskutatási sémák alapján): **1.** Input (család, egyén, alap iskolázottság, helyi önkormányzat stb.) **2.** Az állami intézményrendszer, melynek része a felsőoktatás, mint alrendszer és a **3.** A munkaerőpiac, mint output tényező, amelyet a képzett egyén és a közvetítő szervezetek kötnek össze az állami intézményrendszer felsőoktatási alrendszerével. A probléma leginkább az output irányból érzékeltethető, ahol hiányzik a konkrét munkaerőpiaci szempontú megközelítés.

Egy rendszer akkor válhat jól működő,